

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
ASMENŲ, NUKENTĖJUSIŲ NUO 1939–1990 METŲ OKUPACIJŲ,
TEISINIO STATUSO
ĮSTATYMAS**

1997 m. birželio 30 d. Nr. VIII-342
Vilnius

Lietuvos Respublikos Seimas,
konstatuodamas, kad 1939–1990 m. okupaciniai Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos režimai vykdė fizinio ir dvasinio genocido politiką,
konstatuodamas, kad didelė Lietuvos gyventojų dalis nukentėjo dėl karo nusikaltimų žmonijai ir žmoniškumui, taip pat patyrė kitokią prievartą,
konstatuodamas, kad dėl beatodairiškų represijų ir persekiojimų buvo sunaikinta, pagrobta ir išvežta į užsienį daug turto ir kultūros vertybių, Lietuvos gyventojai patyrė didelių materialinių ir dvasinių nuostolių,
konstatuodamas, kad okupacinių režimų padaryta žala Lietuvai ir jos gyventojams nėra tinkamai įvertinta ir atlyginta,
konstatuodamas, kad represuotų ir nukentėjusių asmenų kategorijos iki šiol nėra teisiškai apibrėžtos,
remdamasis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir jos protokolų nuostatomis,
pripažindamas Lietuvos Respublikos teisę bei pareigą rūpintis savo piliečiais, nukentėjusiais nuo okupacinių režimų padarytų nusikaltimų, ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn šių nusikaltimų sumanytojus bei vykdytojus,
priima šį įstatymą.

1 straipsnis. Įstatymo paskirtis

1. Šis įstatymas apibrėžia nacistinės Vokietijos ir Sovietų Sąjungos okupacinių valdžių politiniais ar kilmės (politiniais, religiniais, tautiniais, socialinės ar etninės kilmės ir kt.) motyvais persekiotų ir nuo 1939–1990 m. okupacijų nukentėjusių asmenų kategorijų sąvokas ir nustato nukentėjusių asmenų teisinio statuso pripažinimo pagrindinius kriterijus. Asmenys, kuriems pripažintas nukentėjusio asmens statusas, turi teisę gauti įstatymų nustatytas socialinės rūpybos bei kitas lengvatas ir valstybės paramą.

2. Įstatymas apima šiuos laikotarpius:

- 1) 1939 m. nacistinės Vokietijos įvykdytą Klaipėdos krašto okupaciją;
- 2) 1939 m. Sovietų Sąjungos įvykdytą Vilniaus krašto okupaciją;
- 3) 1940–1941 m. Sovietų Sąjungos įvykdytą Lietuvos okupaciją;
- 4) 1941–1945 m. nacistinės Vokietijos įvykdytą Lietuvos okupaciją;
- 5) 1944–1990 m. Sovietų Sąjungos įvykdytą Lietuvos okupaciją.

2 straipsnis. Nuo okupacijų nukentėję asmenys

Nuo okupacijų nukentėjusiais asmenimis pripažįstami asmenys, kurie:

- 1) okupacinių režimų buvo įkalinti, ištremti, nutremti arba kuriems dėl politinių ar kilmės motyvų kitokiais būdais buvo atimta laisvė;
- 2) okupacijų metais dėl okupacinio režimo represinių ar kitų struktūrų bei okupavusių valstybių slaptųjų tarnybų veiksmų yra žuvę, suluošinti, praradę sveikatą ar turtą;
- 3) prievarta paimti į okupavusių valstybių karinius dalinius arba priverstiniai darbai;
- 4) persekiojami dėl politinių motyvų;
- 5) dėl politinių ar kilmės motyvų negalėjo įgyti mokslo cenzos arba dirbti pagal specialybę;
- 6) dėl okupacinių režimų struktūrų veiksmų patyrė kitokią žalą.

3 straipsnis. Nuo okupacijų nukentėjusių asmenų grupės

Nuo okupacijų nukentėjusių asmenų grupės yra šios:

- 1) okupacinių režimų politiniais ar kilmės motyvais represuoti asmenys:
 - a) politiniai kaliniai ir jiems prilyginti asmenys,
 - b) tremtiniai ir jiems prilyginti asmenys,
 - c) kiti represuoti asmenys;
- 2) kiti nukentėję asmenys.

4 straipsnis. Politiniai kaliniai ir jiems prilyginti asmenys

1. Politiniais kaliniais pripažįstami:

1) asmenys, nuteisti laisvės atėmimu ar mirties bausme pagal Rusijos SFSR baudžiamojo kodekso 58 ir Lietuvos SSR baudžiamojo kodekso 62 straipsnius, taip pat kitų Sovietų Sąjungos respublikų baudžiamųjų kodeksų analogiškus straipsnius, varžančius žmogaus ir piliečio teises bei laisves;

2) asmenys, įkalinti nacistinės Vokietijos okupacinio režimo represinių struktūrų ar teismų sprendimu už veiklą, skirtą atkurti Lietuvos nepriklausomybę, išsaugoti krašto turtą, kultūros vertybes ar apginti gyventojus;

3) asmenys, politiniais ar kilmės motyvais nuteisti arba įkalinti be teismo sprendimo kaip „kontrevoliuciniai“ arba socialiai pavojingi elementai;

4) asmenys, nuteisti laisvės atėmimu už okupacinio režimo struktūrų skirtų natūrinių ir finansinių mokestinių prievolių nevykdymą;

5) asmenys, nuteisti laisvės atėmimu arba įkalinti be teismo sprendimo 1939–1991 m. už atsisakymą dėl politinių motyvų tarnauti Lietuvą okupavusių valstybių ginkluotosiose pajėgose arba už pasitraukimą iš šių ginkluotųjų pajėgų;

6) asmenys, nuteisti laisvės atėmimu kaip politiniai bėgliai už bandymą pereiti Sovietų Sąjungos sieną;

7) asmenys, įkalinti kaip pasipriešinimo okupacijoms dalyvių ar Lietuvos Respublikos valstybės pareigūnų šeimos nariai;

8) asmenys, dėl politinių motyvų neteisėtai priverstinai gydyti psichiatrinėse gydymo įstaigose.

2. Politiniams kaliniams prilygintais asmenimis pripažįstami:

1) į tėvynę grįžtantys asmenys (repatriantai) ar asmenys, sulaikyti be dokumentų ir įkalinti patikrinimo filtracinėse darbo stovyklose;

2) asmenys, dėl politinių motyvų nuteisti laisvės atėmimu pagal sufabrikuotas kriminalines bylas arba nuteisti laisvės atėmimu pagal kriminalines bylas už veiklą remiant partizanus ar pagrindines organizacijas;

3) asmenys, suimti dėl politinių motyvų ar baudžiamųjų akcijų metu tardymams, apklausoms ar kitokiais tikslais, bet nuteisti ir paleisti, jeigu jų įkalinimo laikas buvo ne trumpesnis kaip 6 mėnesiai;

4) asmenys, gimę kalėjimuose, koncentracijos stovyklose ar kitose įkalinimo vietose, jeigu bent vienas iš tėvų buvo politinis kalinys ar jam prilygintas asmuo.

3. Šio straipsnio 1 ir 2 dalyse išvardytiems asmenims pripažįstamas nuo okupacijų nukentėjusio asmens-politinio kalinio teisinis statusas.

5 straipsnis. Tremtiniai ir jiems prilyginti asmenys

1. Tremtiniais pripažįstami:

1) asmenys, okupacinių režimų struktūrų arba teismų sprendimais dėl politinių ar kilmės motyvų tam tikram arba visam laikui priversti išsikelti arba prievarta iškeldinti iš nuolatinės gyvenamosios vietos (ištremti);

2) asmenys, okupacinių režimų struktūrų arba teismo sprendimais dėl politinių ar kilmės motyvų tam tikram arba visam laikui priversti išsikelti arba prievarta iškeldinti iš nuolatinės

gyvenamosios vietos ir priversti apsigyventi arba prievarta apgyvendinti nurodytoje vietoje (nutremti), pritaikius specialios įskaitos (komendantūros) sąlygas;

3) asmenys, kurie, pasibaigus jų įkalinimo laikui, dėl politinių ar kilmės motyvų buvo prievarta apgyvendinti nustatytoje vietoje (nutremti), pritaikius specialios įskaitos (komendantūros) sąlygas;

4) asmenys, kuriems, pasibaigus jų įkalinimo laikui, dėl politinių ar kilmės motyvų uždrausta grįžti ir nuolatos gyventi Lietuvoje (ištremiti);

5) asmenys, gimę tremtinių šeimose trėmimo metu ar tremtyje, jeigu bent vienas iš tėvų buvo tremtinys ir jeigu bent vienam iš tėvų buvo taikomos specialios įskaitos (komendantūros) sąlygos;

6) asmenys, savo noru nuvykę pas savo šeimas į tremtį ir patekę į tremtinio teisinę padėtį, t.y. jiems buvo taikomos specialios įskaitos (komendantūros) sąlygos.

2. Tremtiniams prilygintais asmenimis pripažįstami:

1) tremtinių šeimoms nariai, jeigu bent vienas iš sutuoktinių buvo tremtinys ir jam buvo taikomos specialios įskaitos (komendantūros) sąlygos;

2) asmenys, įrašyti į tremiamųjų sąrašus ir trėmimo metu pabėgę, pasislėpę arba kitaip išvengę ištrėmimo, jeigu jie trėmimo metu buvo nepilnamečiai arba pilnamečiai, tačiau toliau negalėjo legaliai gyventi savo ankstesnėje nuolatinėje gyvenamojoje vietoje.

3. Šio straipsnio 1 ir 2 dalyse išvardytiems asmenims pripažįstamas nuo okupacijų nukentėjusio asmens-tremtinio teisinis statusas.

6 straipsnis. Kiti represuoti asmenys

1. Be šio įstatymo 4 ir 5 straipsniuose išvardytų asmenų, kitais represuotais asmenimis pripažįstami:

1) asmenys, okupacijų metu įkalinėti arba gimę kalėjimuose ar kitose įkalinimo vietose, getuose, koncentracijos arba kitokio tipo prievartinėse stovyklose, persekioti už priklausymą kokiai nors tautinei, etninei, rasinei, religinei, politinei, socialinei ar visuomeninei grupei arba organizacijai;

2) asmenys, suimti dėl politinių motyvų ar baudžiamųjų akcijų metu tardymams, apklausoms ar kitokiais tikslais, bet nuteisti ir paleisti, jeigu jų įkalinimo laikas buvo trumpesnis negu 6 mėnesiai.

2. Šio straipsnio 1 dalyje išvardytiems asmenims pripažįstamas nuo okupacijų nukentėjusio-represuoto asmens teisinis statusas.

7 straipsnis. Kiti nuo okupacijų nukentėję asmenys

1. Be šio įstatymo 4–6 straipsniuose išvardytų asmenų, nuo okupacijų nukentėjusiais asmenimis pripažįstami:

1) asmenys, nukentėję represinių ar baudžiamųjų akcijų metu, kurie dėl šių akcijų vykdytojų - okupacinės kariuomenės dalinių ar okupacinio režimo represinių struktūrų ginkluotų būrių veiksmų arba dėl slaptų ar pogrindžio ginkluotų ar neginkluotų struktūrų, veikusių prieš Lietuvos valstybingumą bei jos gyventojus ir kitų valstybių naudai, taip pat dėl karo veiksmų fronto metu:

a) žuvo, buvo suluošinti ar sužaloti,

b) prarado kilnojamąjį ar nekilnojamąjį turtą,

c) taip pat kurių artimieji – tėvai (įtėviai), sutuoktinis ar vaikai (įvaikiai) – buvo nužudyti;

2) pasipriešinimo dalyvių, politinių kalinių ir tremtinių, žuvusių kovos lauke, suėmimo ar trėmimo metu, nužudytų ar mirusių tardymo ar įkalinimo metu, nuteistų mirties bausme (bausmė įvykdyta) artimieji – tėvai (įtėviai), sutuoktiniai, vaikai (įvaikiai), žuvimo metu buvę nepilnamečiai broliai ir seserys;

3) asmenys, kurių kilnojamasis ar nekilnojamasis turtas politiniais ar kilmės motyvais okupacinio režimo administracinių ir kitų struktūrų ar teismų atskirais ir specialiais sprendimais buvo nacionalizuotas, konfiskuotas ar kitaip atimtas arba sunaikintas;

4) asmenys, kurie dėl diskriminacijos politiniais ar kilmės motyvais arba dėl to, kad neteko namų ar būsto, negalėjo legaliai gyventi ir gauti darbo savo nuolatinėje gyvenamojoje vietoje arba Lietuvoje;

5) asmenys, kurie dėl diskriminacijos politiniais ar kilmės motyvais negalėjo mokytis ar buvo pašalinti iš mokymo įstaigų ir negalėjo įgyti mokslo cenzo vidurinėse ir aukštosiose mokyklose arba negalėjo gauti mokslinių laipsnių, arba dėl šių motyvų negalėjo dirbti pagal turimą specialybę ar buvo atleisti iš pareigų;

6) asmenys, kurie prarado sveikatą ar tapo invalidais okupacijų laikotarpiu :

a) priverstinės karinės tarnybos ar karinių mokymų metu,

b) prievarta paimti į karines formuotes,

c) prievartiniu būdu dalyvavę likviduojant katastrofų ar stichinių nelaimių padarinius,

d) dirbę priverstiniuose darbuose Lietuvoje arba už jos ribų,

e) vėliau pripažinti invalidais dėl ligų, susijusių su šio straipsnio 6 punkto „a“ – „d“ papunkčiuose nurodytais atvejais;

7) asmenys, kurie dėl represijų ir persekiojimų grėsmės politiniais ar kilmės motyvais arba dėl vykdomų represinių ar baudžiamųjų akcijų buvo priversti pasitraukti iš savo nuolatinės gyvenamosios vietos ir iš Lietuvos, o vėliau dėl draudimo ar represijų bei persekiojimų grėsmės nebegalėjo grįžti;

8) taip pat šie asmenys:

a) dėl represijų ir persekiojimų politiniais ar kilmės motyvais grėsmės priversti pakeisti pavardę ir gyventi svetima pavarde ar su svetimais dokumentais,

b) okupacinių režimų struktūrų sprendimais dėl režimo zonų ar kitų motyvų iškelti iš savo nuolatinės gyvenamosios vietos į kitas vietas šalies viduje ar už jos ribų,

c) ištremtų šeimų nariai, įrašyti į tremiamųjų sąrašus, tačiau išvengę ištrėmimo, jeigu jie vėliau nebuvo persekiojami ir galėjo gyventi savo nuolatinėje gyvenamojoje vietoje,

d) partizanų ir politinių kalinių šeimų nariai,

e) dėl prievartavimo dirbti okupacinių režimų struktūrų informatoriais arba dėl prievartavimo stoti į komjaunimą ar komunistų partiją turėję pasitraukti iš darbo ar mokymo įstaigų arba persikelti į kitą gyvenamąją vietą,

f) šio straipsnio 8 punkto „b“ ir „c“ papunkčiuose išvardytų asmenų šeimų represavimo metu buvę nepilnamečiai nariai,

g) paimti priverstiniais darbams už Lietuvos ribų, taip pat kartu su jais buvę nepilnamečiai šeimos nariai,

h) asmenys, nukentėję ar persekiojami už okupacinių režimų persekiojamų nepilnamečių asmenų gelbėjimą ir globą.

2. Šio straipsnio 1 dalyje išvardytiems asmenims pripažįstamas nuo okupacijų nukentėjusio asmens teisinis statusas.

8 straipsnis. Įstatymo taikymas

1. Asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 metų okupacijų, teisinio statuso įstatymas taikomas:

1) asmenims, kurie šio įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje apibrėžtais laikotarpiais ir nurodytose teritorijose buvo nuolatiniai šių teritorijų gyventojai ir šiuo metu yra Lietuvos Respublikos piliečiai arba nuolatiniai gyventojai;

2) nuo Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos okupacinių režimų nukentėjusiems asmenims, neatsižvelgiant į jų pilietybę ir gyvenamąją vietą represavimo ar žalos padarymo metu, jeigu šiuo metu jie yra Lietuvos Respublikos piliečiai.

2. Asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 metų okupacijų, teisinis statusas nepripažįstamas asmenims:

1) vykdžiusiems genocido nusikaltimus, nusikaltimus žmonijai ir žmoniškumui ar karo nusikaltimus;

2) Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos represinių struktūrų kadriniams darbuotojams, šių struktūrų agentams ir informatoriams bei nacionalsocialistų ir komunistų partijų vadovaujantiems darbuotojams, taip pat organizacijų ar struktūrų, veikusių prieš Lietuvos nepriklausomybę ir teritorijos vientisumą bei jos gyventojus, nariams. Komunistų partijos vadovaujantiems darbuotojams yra priskiriami LKP CK sekretoriai, padalinių vadovai iki skyrių instruktorių imtinai, rajonų komitetų sekretoriai, padalinių vadovai ir instruktoriai, įmonių ir organizacijų etatiniai partijos sekretoriai.

3. Šio straipsnio 2 dalies nuostata asmenims, išvardytiems šios dalies 2 punkte, netaikoma, jeigu jie tuo metu bendradarbiavo su pasipriešinimo (rezistencijos) organizacijomis ar struktūromis ir vykdė jų specialias užduotis.

9 straipsnis. Baigiamosios nuostatos

1. Asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 metų okupacijų, socialinės rūpybos ir valstybės paramos bei kompensacijų ir lengvatų skyrimo tvarką nustato įstatymai.

2. Asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 metų okupacijų, teisinio statuso pripažinimą, pažymėjimų išdavimą bei jų apskaitą Vyriausybės nustatyta tvarka vykdo Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

ALGIRDAS BRAZAUSKAS